

VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARDA DELINKVENT XULQ SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI.

G.S.Yunusova¹

Mas'ul muallif: Yunusova Go'zal Sultonovna, Farg'ona davlat universiteti, psixologiya kafedrası dotsenti.

Accepted: 27 Avgust 2026

Published: 27 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Yunusova, G. S. VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARDA DELINKVENT XULQ SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI. / G. S. Yunusova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 8, № 1. — B. 282–285.

1. Farg'ona davlat universiteti, psixologiya kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada voyaga yetmagan shaxslarda delinkvent xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari, tashqi va ichki determinantlar o'zaro ta'siri hamda zamonaviy integrativ ilmiy yondashuvlar atroficha tahlil qilinadi. Tadqiqotda sotsiologik, psixodinamik va ijtimoiy o'rganish konsepsiyalari sintez qilingan. Zamonaviy empirik va nazariy tadqiqotlar asosida bolalikdagi salbiy tajribalar, emotsional disregulyatsiya, kognitiv og'ishlar hamda tengdoshlar guruhining roli ochib berilgan. Maqola yakunida profilaktika va korreksiya ishlarini tashkil etish bo'yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: delinkvent xulq, voyaga yetmaganlar, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, anomiya, strain nazariyasi, ijtimoiy o'rganish, psixodinamik yondashuv, kognitiv og'ishlar, emotsional regulyatsiya, profilaktika.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕЛИНКВЕНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация. В данной научной статье всесторонне анализируются социально-психологические механизмы формирования делинквентного поведения у несовершеннолетних, взаимодействие внешних и внутренних детерминант, а также современные интегративные научные подходы. В исследовании синтезированы социологические, психодинамические концепции и теория социального научения. На основе современных эмпирических и теоретических исследований раскрывается роль неблагоприятного детского опыта, эмоциональной дисрегуляции, когнитивных искажений и влияния группы сверстников в формировании делинквентного поведения. В заключение статьи представлены научные и практические рекомендации по организации профилактической и коррекционной работы.

Ключевые слова: делинквентное поведение, несовершеннолетние, социально-психологические механизмы, аномия, теория напряжения (strain theory), социальное научение, психодинамический подход, когнитивные искажения, эмоциональная регуляция, профилактика.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF THE FORMATION OF DELINQUENT BEHAVIOR IN MINORS

Abstract. This scientific article comprehensively analyzes the socio-psychological mechanisms underlying the formation of delinquent behavior among juveniles, the interaction of external and internal determinants, and contemporary integrative scientific approaches. The study synthesizes sociological, psychodynamic, and social learning concepts. Based on modern empirical and theoretical research, the article reveals the role of adverse childhood experiences, emotional dysregulation, cognitive distortions, and peer group influence in the development of delinquent behavior. The article concludes with scientific and practical recommendations for organizing preventive and corrective interventions.

Keywords: delinquent behavior, juveniles, socio-psychological mechanisms, anomie, strain theory, social learning, psychodynamic approach, cognitive distortions, emotional regulation, prevention.

Kirish. Voyaga yetmagan shaxslarda delinkvent xulq shakllanishi zamonaviy jamiyatning eng murakkab va ustuvor ijtimoiy-psixologik muammolaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda jadal kechayotgan ijtimoiy transformatsiyalar, iqtisodiy tengsizlikning kuchayishi, oilaviy munosabatlarning beqarorlashuvi hamda axborot va raqamli makonning keskin kengayishi natijasida o'smirlar orasida deviant hamda delinkvent xulq shakllarining namoyon bo'lish ko'lamlari ortib bormoqda [1, 4]. Bu jarayon nafaqat huquqbuzarlik darajasining statistik oshishi, balki yosh avlodning ijtimoiy moslashuvi, psixologik barqarorligi va shaxsiy rivojlanishiga yetkazilayotgan chuqur salbiy ta'siri bilan ham favqulodda xavflidir.

Mazkur muammoning ilmiy dolzarbligi shundaki, voyaga yetmaganlar tomonidan

sodir etilayotgan huquqbuzarliklar ko'pincha tasodifiy, vaziyatli yoki bir martalik xatti-harakat emas. Aksincha, ular muayyan ijtimoiy-psixologik mexanizmlar va shaxsiy determinantlar asosida bosqichma-bosqich shakllangan barqaror xulq tizimining natijasi sifatida namoyon bo'ladi [6]. Demak, delinkvent xulqni faqat tashqi ma'muriy nazorat yoki jazolash choralarini kuchaytirish orqali bartaraf etish imkonsizdir. Uni chuqur psixologik, sotsiologik va ijtimoiy-mikromuhit omillari asosida kompleks va tizimli ravishda tushuntirish talab etiladi.

Zamonaviy tadqiqotlar va yirik statistik sharhlar bolalikdagi salbiy tajribalar, ya'ni jismoniy va ruhiy zo'ravonlik, beparvolik, emotsional rad etilish, oilaviy nizolar hamda ota-onaning nazoratsizligi — o'smirlik davridagi delinkvent xatti-harakatlar bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatmoqda [5, 8]. Masalan, longitudinal tadqiqotlarda bolalikdagi noxush tajribalar 14 yosh atrofidagi delinkvent xulq ko'rsatkichlari bilan statistik jihatdan yuqori korrelyatsiyaga ega ekani isbotlangan [8]. 2024-yilgi yirik meta-tahlillarda esa oiladagi nazorat sustligi, mehr-muhabbatning yetishmasligi, zo'ravonlik va maktabdagi bullying yoshlar jinoyatchiligi xavfini oshiruvchi asosiy omillar sifatida ajratilgan; himoya omillari sifatida esa qo'llab-quvvatlovchi maktab muhiti va ijobiy ota-ona munosabatlari ko'rsatilgan [5].

Shu nuqtai nazardan, delinkvent xulqni yomon tarbiya natijasi yoki shaxsiy axloqsizlik sifatida soddalashtirish ilmiy metodologik jihatdan xato hisoblanadi. To'g'ri va samarali yondashuv delinkvent xulqni ko'p bosqichli mexanizm sifatida ko'rishdir: ijtimoiy muhitdagi disfunktsiya va travmatik omillar ichki psixik zo'riqishni kuchaytiradi; ichki zo'riqish esa sub'ektiv himoya mexanizmlari orqali qayta ishlanadi; agar nazorat, emotsional boshqaruv va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash yetarli bo'lmasa, bu zo'riqish delinkvent xatti-harakatga aylanadi.

Voyaga yetmagan shaxslarda delinkvent xulq shakllanishini o'rganish bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur hodisani izohlashda bir qator nazariy paradigmalar mavjud. Sotsiologik nazariyalarda ushbu hodisani ijtimoiy struktura, normativ tizim va ijtimoiy nazorat mexanizmlarining buzilishi bilan bog'lasa, psixodinamik yondashuvlar uni shaxsning ichki psixik konfliktlari, emotsional zo'riqishlari va himoya mexanizmlari orqali tushuntiradi. Biroq mavjud tadqiqotlarning aksariyatida ushbu yondashuvlar alohida-alohida o'rganilib, ularning o'zaro integratsiyasi yetarli darajada amalga oshirilmagan. Natijada delinkvent xulqning shakllanish jarayoni to'liq va tizimli tarzda ochib berilmay qolmoqda [1, 10].

Sotsiologik yondashuv doirasida delinkvent xulq, avvalo, jamiyatdagi normativ tizimlarning buzilishi va ijtimoiy nazorat mexanizmlarining zaiflashuvi bilan bog'liq holda izohlanadi. Ushbu yo'nalishda Emil Dyurkgeym tomonidan ishlab chiqilgan anomiy konsepsiyasi muhim metodologik asos hisoblanadi.

Dyurkgeymga ko'ra, jamiyatda umumiy qadriyatlar va me'yorlar tizimi izdan chiqqan sharoitda individning xulqi ijtimoiy jihatdan boshqarilmay qoladi, natijada deviant va delinkvent xatti-harakatlar soni ortadi [9].

Ayniqsa, voyaga yetmagan shaxslar ijtimoiy tajriba va ichki nazorat mexanizmlarining yetarlicha shakllanmaganligi sababli bunday jarayonlarga nisbatan sezgirroq bo'ladi.

Mazkur nazariyani rivojlantirgan Robert K. Merton delinkvent xulqni ijtimoiy struktura va shaxs imkoniyatlari o'rtasidagi nomuvofiqlik orqali tushuntiradi. Mertonning strain (zo'riqish) nazariyasiga ko'ra, jamiyat tomonidan qo'yilgan madaniy maqsadlar va ularga erishishning qonuniy vositalari o'rtasidagi tafovut shaxsda kuchli ichki zo'riqish hosil qiladi [11]. Ushbu zo'riqish, ayniqsa o'smirlik davrida, noqonuniy yoki ijtimoiy jihatdan nomaqbul xatti-harakatlar orqali kompensatsiya qilinishi mumkin. Bu yondashuv delinkvent xulqni individual tanlov emas, balki ijtimoiy sharoitlar mahsuli sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Sotsiologik yondashuvning muhim tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy o'rganish nazariyasi ham alohida ahamiyatga ega. Bu borada Albert Bandura tomonidan ilgari surilgan g'oyalar delinkvent xulq shakllanishini tushuntirishda keng qo'llaniladi. Bandura nazariyasiga ko'ra, shaxs xulqi kuzatish, taqlid qilish va mustahkamlash mexanizmlari orqali shakllanadi [2]. Agar voyaga yetmagan shaxs o'z atrofida huquqbuzar xatti-harakatlarni kuzatsa va ular ijtimoiy jihatdan rag'batlantirilayotganini ko'rsa, bu xulqni o'zlashtirish ehtimoli ortadi. Shu jihatdan, tengdoshlar guruhi va mikromuhit delinkvent xulq shakllanishida hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq delinkvent xulqni faqat tashqi ijtimoiy omillar bilan izohlash yetarli emas. Mazkur hodisani chuqurroq tushunish psixodinamik yondashuv muhim nazariy asos beradi. Ushbu yo'nalishda Zigmund Freyd tomonidan ishlab chiqilgan psixoanalitik nazariya asosiy o'rin tutadi. Freydgga ko'ra, inson xulqi, Ego' va Superego' o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir orqali shakllanadi [13]. Voyaga yetmagan shaxslarda Superego, ya'ni axloqiy nazorat tizimi hali to'liq shakllanmaganligi sababli impulsiv va ijtimoiy jihatdan nomaqbul xatti-harakatlar ustunlik qilishi mumkin.

Psixodinamik yondashuvni rivojlantirgan Anna Freud esa himoya mexanizmlarining rolini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, shaxs ichki psixik konfliktlarni kamaytirish uchun turli himoya mexanizmlaridan foydalanadi [12]. Voyaga yetmaganlarda bu mexanizmlar noto'g'ri shakllangan taqdirda, ichki zo'riqish tashqi agressiv yoki delinkvent xulq orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, proyeksiya mexanizmi orqali shaxs o'zidagi salbiy xususiyatlarni boshqalarga yuklaydi, regressiya orqali esa psixologik jihatdan oldingi rivojlanish bosqichiga qaytadi.

Zamonaviy psixologik va kriminologik tadqiqotlarda delinkvent xulqni tushuntirishda xavf va himoya omillari modeli keng qo'llaniladi. Delinkvent xulq yagona sababga ega bo'lmay, ko'plab omillarning murakkab interaktsiyasi natijasida yuzaga keladi. Quyidagi jadvalda delinkvent xulq shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy tashqi (ijtimoiy-muhit) va ichki (psixologik-shaxsiy) determinantlar guruhlashtirilgan:

Soha / Daraja	Xavf omillari	Himoya omillari
Oilaviy muhit	Oilaviy nizolar, ota-ona nazoratining sustligi, emotsional sovuqlik, zo'ravonlik, beparvolik	Iliq va izchil ota-ona munosabati, emotsional qo'llab-quvvatlash, konstruktiv nazorat

Soha / Daraja	Xavf omillari	Himoya omillari
Maktab va ta'lim	Maktabdagi muvaffaqiyatsizlik, o'qituvchilar bilan nizolar, bullying, ijtimoiy izolyatsiya	Maktabga ijobiy bog'liqlik, akademikmuvaffaqiyat, qo'llab-quvvatlovchi pedagogik yordam
Tengdoshlar guruhlar	Deviant/delinkvent tengdoshlar ta'siri, guruh bosimi, salbiy liderlik, modda iste'moli	Ijobiy va ijtimoiy faol tengdoshlar, sog'lom muloqot va do'stlik muhiti
Shaxsiy-psixologik Impulsivlik	Emotsional beqarorlik, kognitiv og'ishlar, emotsional isregulyatsiya	O'zini boshqarish ko'nikmalari, emotsional intellekt, konstruktiv kopiing-strategiyalar

Psixodinamik va gumonistik yondashuvlar ushbu omillarning ichki psixik mexanizmini yanada chuqurroq ochib beradi. Masalan, ota-ona nazoratining sustligi faqat tashqi nazorat yo'qligini anglatmaydi; u o'smirda: "men muhim emasman", "menga befarq qarashadi", degan ichki travmatik tajribani va eksistensial yolg'izlikni shakllantiradi [5, 12]. Zo'ravonlik esa faqat tashqi jarohat emas; u agressorni ichki obyekt va xulq modeli sifatida o'zlashtirishga (identifikatsiya), keyinchalik agressiyani boshqalarga yo'naltirishga olib keladi. Maktabdagi rad etilish yoki bullying esa o'smirda himoya reaksiyasi sifatida qo'pollik, tajovuzkorlik yoki huquqbuzarlik orqali o'zini himoya qilish va ijtimoiy mavqei tiklash ehtimolini oshiradi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlarda delinkvent xulqning shakllanishi ko'p omilli, ko'p darajali va ketma-ket bosqichli jarayon sifatida talqin etiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda delinkvent xulqning muhim psixologik mexanizmi sifatida emotsional boshqaruvning buzilishi va kognitiv og'ishlar ko'rsatiladi [3, 7]. O'smirlik davrida biologik yetilish va gormonal o'zgarishlar fonida impulsivlik, xavfga moyillik, tengdoshlar tomonidan tan olinish ehtiyoji, ijtimoiy maqom uchun kurash hamda emotsional reaktivlik keskin kuchayadi.

Psixologik tadqiqotlarda voyaga yetmagan huquqbuzarlarda kognitiv og'ishlar, psixologik loqaydlik va shaxsiy e'tiqodlar qayta shakllanishi kabi izchil bosqichlar ajratib ko'rsatilgan [3]. Bu shuni isbotlaydiki, delinkvent xulq kutilmaganda yoki birdaniga paydo bo'lmaydi; u asta-sekin ichki axloqiy normalarning devalvatsiyasi va neytralizatsiyasi orqali shakllanadi. O'smir o'zining huquqbuzar xatti-harakatini oqlash uchun "barcha shunday qiladi", "ular o'zlari aybdor", "hech kimga zarar yetmadi" kabi kognitiv neytralizatsiya mexanizmlarini qo'llaydi.

Mazkur integrativ jarayonning bosqichli modeli quyidagicha namoyon bo'ladi:

Integrativ Mexanizm Bosqichlari: 1) Ijtimoiy-mikromuhit disfunktsiyasi (oilaviy nizolar, beparvolik, bullying) o'smirda surunkali emotsional zo'riqish va affektiv xavotirni yuzaga keltiradi;

2) Ichki psixik zo'meydi va uni qayta ishlash uchun destruktiv himoya mexanizmlari (ratsionalizatsiya, proyeksiya, regressiya) ishga tushadi;

3) Emotsional regulyatsiya zaifligi va kognitiv og'ishlar natijasida axloqiy va huquqiy me'yorlar devalvatsiyaga uchraydi;

4) Deviant tengdoshlar guruhining guruh bosimi va qoidalari ta'sirida delinkvent xatti-harakat ijtimoiy rag'batlantirilgan va ma'qullangan xulqqa aylanadi;

5) Takroriy huquqbuzarliklar natijasida delinkvent xulq shaxsiyatning barqaror atributiga va deformatsiyalangan xulq modeliga aylanadi.

Mazkur integrativ yondashuv Yuri Kleiberg tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan ham hamohangdir. Kleiberg delinkvent xulqni shaxsning ijtimoiy moslashuv jarayonidagi buzilishlar natijasi sifatida talqin qilib, unda ijtimoiy va psixologik omillar o'zaro uzviy bog'liq ekanligini ta'kidlaydi [10].

Demak, delinkvent xulq kelib chiqishini tahlil qilishda sotsiologik va psixodinamik paradigmalarni sintez qilish ilmiy jihatdan eng samarali metodologiya hisoblanadi.

Voyaga yetmaganlarda delinkvent xulq-atvor muammosi zamonaviy psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va kriminologiya fanlarining kesishgan nuqtasida o'rganiladigan murakkab hamda ko'p omilli hodisa hisoblanadi. Tadqiqotlar va nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, delinkvent xulq oddiy intizomsizlik yoki tasodifiy qonunbuzarlik emas, balki shaxsning ijtimoiylashuv jarayonidagi buzilishlar, ichki psixologik ziddiyatlar va noqulay ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadigan barqaror xulq tizimidir. Shu sababli mazkur hodisani faqat huquqiy yoki axloqiy mezonlar asosida baholash yetarli emas, balki uni shaxsning psixologik rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilish zarur. Nazariy manbalar va ilmiy yondashuvlar asosida delinkvent xulqning shakllanishida biologik, psixologik va ijtimoiy omillar o'zaro integratsiyalashgan holda namoyon bo'lishi aniqlandi. Xususan, o'smirlik davriga xos bo'lgan emotsional beqarorlik, impulsivlik, mustaqillikka intilish, tengdoshlar tomonidan tan olinishi ehtiyoji hamda o'zini namoyon qilishga bo'lgan kuchli motivatsiya delinkvent xatti-harakatlarning yuzaga kelishi uchun psixologik zamin yaratadi. Agar ushbu yosh davridagi psixik jarayonlar sog'lom oilaviy muhit, ijobiy ijtimoiy nazorat va pedagogik qo'llab-quvvatlash bilan muvozanatlashtirilmasa, shaxsda deviant va delinkvent xulq shakllarining rivojlanish ehtimoli ortadi.

O'rganilgan ilmiy nazariyalar delinkvent xulqning turlicha mexanizmlar asosida shakllanishini ko'rsatdi. Sotsiologik yondashuvlar ushbu hodisani jamiyatdagi anomiya, ijtimoiy tengsizlik, normative tizimning zaiflashuvi hamda ijtimoiy nazoratning sustligi bilan izohlasa, psixodinamik yondashuvlar esa uni shaxsning ichki konfliktlari, himoya mexanizmlari va emotsional zo'riqishlari bilan bog'laydi. Ijtimoiy o'rganish nazariyasi esa delinkvent xulqning kuzatish, taqlid qilish va guruhiiy mustahkamlash orqali shakllanishini asoslab beradi. Ayniqsa, tengdoshlar guruhi, salbiy mikromuhit va oiladagi disfunktsional munosabatlar voyaga yetmagan shaxslarda huquqbuzarlik xulqining shakllanishida muhim determinant sifatida namoyon bo'lishi ilmiy jihatdan asoslandi [2, 5, 10, 11].

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, oilaviy muhit delinkvent xulq shakllanishining eng muhim omillaridan biridir. Ota-onalar

nazoratining sustligi, emotsional sovuqlik, oiladagi nizolar, zo'ravonlik, pedagogic e'tiborsizlik va noto'g'ri tarbiya usullari bolada ijtimoiy me'yorlarga nisbatan salbiy munosabat shakllanishiga olib keladi. Shu bilan birga, maktab muhitidagi muvaffaqiyatsizlik, pedagoglar bilan nizoli munosabatlar, tengdoshlar tomonidan rad etilish va ijtimoiy izolyatsiya ham o'smirning delinkvent guruhlariga qo'shilish xavfini kuchaytiradi. Demak, delinkvent xulqning kelib chiqishi individual omillardan ko'ra ko'proq shaxs va muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir mahsuli sifatida namoyon bo'ladi.

O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari tahlili ushbu yosh bosqichi shaxs taraqqiyotining eng murakkab va ziddiyatli davrlaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Bu davrda biologik yetilish, o'zini anglash jarayonining kuchayishi, mustaqillikka intilish, emotsional reaktivlik va tanqidiy tafakkurning rivojlanishi o'smirning xulq-atvorida keskin o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Shu sababli o'smirlarning psixologik ehtiyojlarini inobatga olmaslik, ularga nisbatan haddan tashqari qattiqqo meylilik yoki befarqlik salbiy xulq shakllarining kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shuningdek, zamonaviy ilmiy tadqiqotlar delinkvent xulqning shakllanishida bolalikdagi travmatik tajribalar, emotsional rad etilish, bullying, psixoaktiv moddalar ta'siri hamda kognitiv buzilishlar muhim rol o'ynashini tasdiqlamoqda. Bu esa delinkvent xulqni profilaktika qilishda faqat jazolash va ma'muriy mexanizmlarga tayanish samarasiz ekanligini ko'rsatadi. Aksincha, profilaktik ishlar oilaviy munosabatlarni mustahkamlash, psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish, ta'lim muassasalarida ijobiy ijtimoiy muhit yaratish hamda o'smirlarning emotsional-regulyativ ko'nikmalarini rivojlantirish asosida olib borilishi lozim [5, 8].

Profilaktika va korreksiya bo'yicha amaliy tavsiyalar:

1. Psixologik monitoring va treninglar: Ta'lim muassasalari va maktab psixologlari faoliyatida o'smirlarning emotsional holatini muntazam monitoring qilish, uning o'zini o'zi boshqarish hamda stressga chidamlilik ko'nikmalarini rivojlantiruvchi trening dasturlarini joriy etish.

2. Oilani qo'llab-quvvatlash va ota-onalar ma'rifati: Disfunksional va ijtimoiy xavfli guruhdagi oilalar bilan psixologik-pedagogik ishlarni kuchaytirish, ota-onalarning psixologik madaniyatini oshirish va ota-ona-farزند munosabatlarida emotsional yaqinlikni ta'minlash.

3. Maktabda preventiv muhitni shakllantirish: Maktablarda bullying va emotsional rad etilishning oldini olish uchun inkorporativ va xavfsiz ta'lim muhitini yaratish, o'smirlarning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyat hissini rag'batlantirish.

4. Integratsiyalashgan profilaktika va reabilitatsiya: Delinkvent xulqqa moyil o'smirlarni jazolash o'rniga, ularning energiya va ehtiyojlarini sport, ijodiyot, volontyorlik va raqamli ko'nikmalarni egallashga yo'naltiruvchi muqobil reabilitatsiya dasturlarini amalga oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Abduresitova, S. A. (2023). Voyaga yetmaganlar o'rtasida deviant va delinkvent xulq-atvor profilaktikasining psixologik aspektlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
- [2] Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- [3] Barriga, A. Q., Gibbs, J. C. (2025). Cognitive Distortions and Moral Disengagement in Juvenile Delinquency: A Longitudinal Perspective. Journal of Abnormal Child Psychology, 53(2), 145–159.
- [4] Begmatov, A. S. (2024). Zamonaviy jamiyatda o'smirlar ijtimoiylashuvi va deviant xulq-atvor determinantlari. Psixologiya va Hayot, 3(1), 45–52.
- [5] Farrington, D. P., Ttofi, M. M. (2024). Risk and Protective Factors in Youth Delinquency: A Comprehensive Meta-Analytic Review. Systematic Reviews in Criminology, 12(4), 312–335.
- [6] G'oziyev, E. G'. (2021). Ontogenez psixologiyasi. Toshkent: Noshir.
- [7] Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (2023). A General Theory of Crime: Modern Empirical Tests and Perspectives. Stanford University Press.
- [8] Hughes, K., Bellis, M. A. (2024). The Impact of Adverse Childhood Experiences (ACEs) on Adolescent Health and Delinquency. Lancet Public Health, 9(3), e182–e193.
- [9] Durkheim, É. (1951). Suicide: A Study in Sociology. Glencoe, IL: Free Press.
- [10] Kleyberg, Yu. A. (2020). Psixologiya deviantnogo povedeniya. Moskva: Yurayt.
- [11] Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. American Sociological Review, 3(5), 672–682.
- [12] Freud, A. (1936). The Ego and the Mechanisms of Defence. London: Hogarth Press.